

ἐπὶ ἄλλων λέξεων λέγει ὅτι περὶ αὐτοῦ εἰπόντος εἶπεν ὁ Οἰκονομίδης. Τῇ ἀληθείᾳ τὴν τέχνην ταύτην τοῦ ἔκτατον γίνεσθαι τῆς ἰδίας ὁμολογίας μόνος ὁ Κ. Καλλιγᾶς γινώσκει, ἡμεῖς δὲ προτιμῶμεν τὴν κακὴν συνοδίαν τοῦ Κ. Οἰκονομίδου, ὅτι ἐξελάβομεν, ὡς καὶ πᾶς ἄλλος πιστεύω θέλει τὴν ἐκλάβει, τὴν ῥῆσιν τοῦ Κ. Καλλιγᾶ οἷα ἀληθῶς εἶναι.

Περὶ δὲ τοῦ ζ' τί νὰ εἶπω; Ὁ Κ. Καλλιγᾶς εὐρίσκει ὅτι οὐδὲ λέξιν λέγω περὶ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ προδικαστικοῦ καὶ προκαταρκτικοῦ ζητήματος! Πρὸς τε θεῶν μακάρων, πρὸς τε θνητῶν ἀνθρώπων καὶ πρὸς τοῦ βασιλῆος ἀπηνέος τῆς εὐφροσύνης, φίλτατε συνάδελφε, ὁποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων; Δὲν αἰσθάνεσαι ὅτι ὁμολογεῖς ὅτι οὐδ' ἀνέγνως τὰ παρ' ἐμοῦ ἐν τῇ *Πανθώρα* δημοσιευθέντα, εἰμὴ μόνον τὴν τελευταίαν σελίδα ἐν ἣ περὶ τοῦ ὁ λόγος;

Δὲν λέγω τίποτε; καὶ τί ἄρα εἶναι τὸ κατ' ἐμὲ πρόκριμα εἰ μὴ τὸ κατὰ τὴν πολιτικὴν δικονομίαν *προδικαστικόν* καὶ κατὰ τὸν Κ. Οἰκονομίδην *προκαταρκτικόν*; Περὶ τούτων καὶ μόνων καὶ περὶ τῆς πρὸς ἄλληλα διαφορᾶς αἱ ΕΙΚΟΣΙΝ ὅλαι ἐκεῖναι στήλαι τῆς *Πανθώρας* λαλοῦσιν, ἐγὼ δὲ σιωπῶ πλέον, διότι εἰς τοῦτο καταντήσας τοῦ ἔργου τοῦ Κ. Καλλιγᾶ, ἡδυνάμην πολλὰ περὶ καλῆς πίστεως πρὸς ἀντιπάλους νὰ εἶπω, φόβω ὅμως μὴ ἐρεθίσω τὸν λίαν ἀκρόχυλον συνάδελφον, προτιμῶ ν' ἀντιγράψω εἰς ἀπάντησιν μίαν ἐκ τῆς ἐν τῇ Νομ. Μελίσσῃ, σελ. 886 διατριβῆς του περικοπῆν, ἥν ἀληθῶς ὡς περὶ ἐκυτοῦ φέρεται ἔγραψεν «*Ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ θέμα ἀκαδημαϊκοῦ βραβείου. Οὐδεμίαν ἔχοντες ἀξίωσιν νὰ κερδήσωμεν αὐτὸ, φοβοῦμενοι μάλιστα τοὺς ἡγεθέντας ἀνταγωνιστάς, ἐκκαλοῦντας συνήθως τὴν ψῆφον τῶν δικασάτων ἐν ὧπιον τοῦ κοινοῦ, καὶ ἀνηλεῶς διασυρόντων καὶ μαστιγούντων τὸν στεφανωθέντα, διότι, ἔργον ἀνδρείας λογιζέται ἡ μὴ ὁμολογία τῆς ἡττης*», περιορίζομεθα εἰς τὸ νὰ τείνωμεν πρὸς αὐτὸν τὴν χεῖρα καὶ τὸν διαβεβαιώσωμεν, ὅτι οὐ πικρῶμεθα τιμῶντες αὐτὸν ὡς ἄνδρα σοφόν· ἐάν δ' ἀληθές, ὅτι καὶ *θεῖος γυστάζει Ὀμηρος* (et divus dormitat Homerus), οὐδῶλως ταπεινώσει; ἐστὶ διὰ τὸν Κ. Καλλιγᾶν ἐάν ἐφωράθη παραπαισίας τοῦ νοῦ τοῦ νομοθέτου.

Καὶ εἰ μὲν εἰς ταῦτα ἀρκεσθῇ, καλὸν, ἄλλως δὲ ἐάν σκοπῇ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν συζήτησιν τῇ προτείνω τὸ ἐξῆς· ζῇ εὐτυχῶς ὁ Μάουρερ ὃς μεταφράσωμεν ὁ Κ. Καλλιγᾶς τὰς διατριβὰς του καὶ ἐγὼ τὰς περικοπὰς τῆς συγγραφῆς μου καὶ ὃς κατὰ τὴν σῶμα τὸν Μάουρερ δικαστὴν ἀνὰ μέσον ἡμῶν. Ἀλλὰ φεῦ! καὶ ἐνταῦθα φοβοῦμαι μὴ μοι ἀντιτάξῃ ὅσα ἐν σελ. 887 τῆς Νομ. Μελ. προλαβὼν εἶπεν «*ἄρ' ὁ γὰρ*

νομοθέτης δὲν ἐλογίζετο πάντοτε ΝΕΚΡΟΣ, ἢ θάλαμει ζητήσῃ παρ' αὐτῷ ἀκρόασιν.» Ἀλλ' ὃς δοκιμάσω, ἴσως ὁ Κ. Καλλιγᾶς ἀποφασίσαι une fois de plus νὰ φανῇ ἀνακόλουθος, καὶ οὕτω ὃς ἐλπίζω, ὅτι δὲν θέλει προτείνει τὴν ἐξαίρεσιν τοῦ δικαστοῦ τούτου, καθόσον ἐάν ἔχῃ σκοπὸν νὰ εἶπῃ, ὅτι καὶ ὁ Μάουρερ δὲν εἶναι εἰς κατὰστασιν νὰ ἐρμηνεύσῃ τοὺς νόμους οὓς συνέγραψε, τότε πολλὰ τὰ ἔτη σας Κύριε Καλλιγᾶ, κατὰ τὴν τῆς τὰ ὄπλα.

Ἀθήνησι 2 Σεπτεμβρίου 1870.

N. I. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΣ.

(Τέλος. Ἰδε φυλ. 491.)

Ἐν ὑστέροις χρόνοις εὗρε μὲν ἡ θεωρία αὕτη νέους ὁπαδοὺς, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς τοσοῦτο πρακτικοὺς σκοποὺς, μάλιστα παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ἱστορικοῖς τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα. Τὸ διεξοδικὸν σύγγραμμα τοῦ Αἰβῆ Βανιέρου, «*ἡ Μυθολογία καὶ οἱ μῦθοι τῆς ἀρχαιότητος ἐκ τῆς ἱστορίας ἐρμηνευόμενοι*», ἐξησφάλησε τῆς θεωρίας ταύτης ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ τινι καιρῷ οὐ μικρὸν κύρος. Καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ μετάφρασις τούτου ἀναφέρεται ὡς κλασσικὸν ἔργον. Σκοπὸς τοῦ συγγράμματος ἦτο, ὡς ὁ συγγραφεὺς λέγει ¹⁾, «*ν' ἀποδείξῃ ὅτι καὶ μεθ' ὅλα τὰ κοσμήματα, ὑφ' ὧν κοσμοῦνται οἱ μῦθοι, οὐδῶλως χαλεπὸν εἶναι νὰ γνωσθῇ ὅτι οὗτοι περιέχουσι μέρος τῆς ἱστορίας τῶν ἀρχαίων χρόνων.*» Ἀληθῶς διδακτικὴ εἶναι ἡ ἀνάγνωσις βιβλίων, ἅτινα ἐγράφησαν πρὸ ἑκατὸν μόλις ἐτῶν· εἰ καὶ οὐδὲν δύναται τις ἤδη ἐξ αὐτῶν νὰ ὠφεληθῇ, τοῦλάχιστον θέλει προφυλάττεσθαι νὰ ἐκθέτῃ μετὰ μεγίστης πεποιθήσεως καὶ ἀνοιχοδομῆς θεωρίας, αἵτινες δυνατόν νὰ φαίνωνται τό γε νῦν ἀφιλονείκητοι, καὶ ὅμως μετὰ 100 ἄλλα ἔτη θέλουσιν εἶσθαι ἐξ ἴσου ἀπρηχαιωμένοι ὡς αἱ πρὸ αὐτῶν. «*Πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ἐρωτᾷ ὁ Αἰβῆς Βανιέρ, νομίζων ἀναμφιδύτως τὰς ἀποδείξεις του ἀλυσθῶν, πρέπει σπουδαίως νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὁ Ὀμηρὸς ἠθέλην ἀξιωθῇ τοσαύτης τιμῆς παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἂν ἐνόμιζεν αὐτὸν ἀπλοῦν μυθολόγον; Καὶ ἠθέλει νομίζει ἐπίζηλον τὸν Ἀχιλλέα ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ ὅτι ἔσχε τοιοῦτον αἰδὸν τῆς ἰδίας δόξης;* ²⁾ Ὁ Κικέρων, ἀριθμῶν τοὺς σοφοὺς, δὲν καταλέγει ἐν τούτοις καὶ τὸν Νέστορα καὶ Ὀδυσσεῆα; ἠθέλην οὗτος κατὰτάξῃ μετὰ τούτων καὶ πλάσματα ἀπλᾶ τῆς φαντασίας; (Tuscl. 5, 3.) Δὲν διδάσκει ἡμᾶς αὐτόθι ὁ Κικέρων, ὅτι μόνον ἡ θεὰ γυνῶσις τῶν οὐ-

¹⁾ Ἐν τόμ. 1, σελ. 9. ²⁾ Ἐν τόμ. 1, σελ. 21.

ρακνίων σωμάτων, οὐκ εἶχεν ὁ Ἄτλας καὶ Προμηθεύς, ἐγένετο ἀφορμή, ὅπως ὁ μὲν φέρῃ τὸν οὐρανὸν ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ, ὁ δὲ προσηλωθῇ ἐπὶ τοῦ Κουκάσου; Ἡδυνάμην νὰ φέρω ἐνταῦθα ἀποδείξεις ἐκ πλείστων ἀρχαίων συγγραφέων ἡδυνάμην τὰς τῶν ἀρχαιοτέρων πατέρων τῆς ἐκκλησίας, Ἀρνοβίου, Λακταντίου καὶ πολλῶν ἄλλων, οἵτινες ἐξέλαβον οὕτω τοὺς μύθους ὥς εἰ ἐστηρίζοντο ἐπὶ ἱστορικῶν γεγονότων ἡδυνάμην τὸν κατάλογον τοῦτον νὰ συμπληρώσω μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἐνδοξοτέρων νέων συγγραφέων ἡμῶν, οἵτινες ἐν τοῖς ἀρχαίοις μύθοις ἀνεύροιν λείψανα παραδόσεων τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὡς Πόσον ὁμοίως ἡχοῦσι ταῦτα πρὸς τινὰς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας φερομένας ὥς ἀναμφισβητήτους ἀποδείξεις!

Ἄλλαχοῦ λέγει ὁ Βανιέρ ¹⁾, «Θέλω ποιῆσαι κατάδηλον ὅτι ὁ Μινώταυρος μετὰ τῆς Πασιφάης καὶ ὅ,τι ἕτερον λέγεται ἐν τοῖς μύθοις αὐτῶν, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ εἰμὴ ἔρωτας τῆς βασιλίσσης τῆς Κρήτης πρὸς τινὰ πλοίαρχον ὀνόματι Ταῦρον, καὶ ὅτι ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Δαίδαλου ὑποκρύπτεται πονηρὸς φίλος. Ἄτλας, ὁ ἐπὶ τῶν ὤμων φέρων τὸν οὐρανὸν, ἦτο βασιλεὺς, ὅστις ἐσπούδαζεν ἀστρονομίαν, εἰς τὰς χεῖρας ἔχων τὴν οὐράνιον σφαῖραν. Τὰ χρυσᾶ μῆλα ἐν τοῖς κήποις τῶν Ἑσπερίδων μετὰ τῶν δράκόντων ἦσαν πορτοκάλια, φυλασσόμενα ὑπὸ φθονερῶν κυνῶν.»

Μνεῖαν ποιοῦμεθα εἶτι, ὥς πνευματικῶς ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐτὴν σχολὴν, καὶ τῶν λογίων ἐκείνων, οἵτινες ἐν τῇ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ἀναζητοῦσιν πρόσωπα οὐχὶ κοινὰ ἀλλ' ἱερὰ, καὶ οἵτινες, ὥς ὁ Βοχάρτ, ἐφαντάζοντο ὅτι ἐν τῷ Κρόνῳ ἀνεκάλυπτον χαρακτῆρας τοῦ Νῶε, ἐν τοῖς τρισὶν αὐτοῦ τέκνοις, τῷ Διὶ, Ποσειδῶνι καὶ Πλούτῳ, τοὺς τρεῖς παῖδας τοῦ Νῶε, Χάμ, Ιάφεθ καὶ Σήμ. ²⁾ Ὁ G. J. Vossius παρέβλεπεν ἐν τῷ σοφῷ αὐτοῦ συγγράμματι de theologia gentili et physiologia christiana, sive de origine et progressu idololatriæ ³⁾ τὸν Κρόνον πρὸς τὸν Ἀδάμ ἢ τὸν Νῶε, τὸν Ἰανὸν ἢ Προμηθεὺς πρὸς τὸν Νῶε πάλιν, τὸν Πλούτωνα πρὸς τὸν Ιάφεθ ἢ Χάμ, τὸν Ποσειδῶνα πρὸς τὸν Ιάφεθ, τὸν Ἀθηνᾶν πρὸς τὴν Νεκράν, ἀδελφὴν τοῦ Θουβάλ Κάιν, τὸν Ἡφαί-

στον πρὸς τὸν Θουβάλ Κάιν, τὸν Τυφῶνα πρὸς τὸν Ὀγ, Βασιλέα τῆς Βασάν κτλ. Ὁ δὲ Γεράρδος Κροῖσος διίσχυρίζεται ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ "Ὀμηρος Ἑβραῖος, ὅτι ἡ Ὀδύσσεια περιέχει τὴν ἱστορίαν τῶν πατριαρχῶν, τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀὐτὸ ἀπὸ Σωδῶμων καὶ τὸν θάνατον τοῦ Μωσέως, ἡ δὲ Ἰλιάς περιέχει τὴν ἱστορίαν τῆς καταστροφῆς τῆς Ἰερικῶ. Ὁ Huet προβαίνει εἰτι παραιτέρω ἐν τῇ Demonstratio Evangelica (1607 ἐν Παριείοις). Σκοπὸς αὐτοῦ εἶναι νὰ ἀποδείξῃ τὴν γνησιότητα τῶν βιβλίων τῆς παλαιᾶς διαθήκης, δεικνύων ὅτι σύμπασα ἡ θεολογία τῶν ἐθνικῶν ἐλήφθη ἐκ τοῦ Μωσέως. Ὁ Μωσῆς αὐτὸς ἀνέλαβε κατ' αὐτὸν διαφορωτάτους χαρακτῆρας ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν ἐθνικῶν, καὶ οὐ μόνον ἀρχαῖος νομοθέτης, ὥς Ζωροάστρης καὶ Ὀρφεύς, ἀλλὰ καὶ θεὸς, ὥς Ἀπόλλων, Ἡρακλῆς, Φαῦνος, ἀνάγεται ὑπὸ τοῦ σοφοῦ καὶ εὐλαβοῦς ἐπισκόπου εἰς τὸ αὐτὸ ἀρχικὸν ἱστορικὸν πρωτότυπον. Καὶ ὥς ὁ Μωσῆς εἶναι τὸ πρωτότυπον τῶν ἐθνικῶν θεῶν, οὕτω καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μαριάμ ἡ ἡ γυνὴ τοῦ Σαπφώρα τὰ πρωτότυπα πασῶν τῶν θεαινῶν ⁴⁾.

Καὶ ὁ Γλάστων ὥς γνωστὸν ἀποκλίνει ἐν τῷ περὶ Ὀμήρου σοφῷ συγγράμματι αὐτοῦ εἰς ὁμοίας θεωρίας, ἀποπειρώμενος νὰ ἀνακαλύψῃ ἐν τῇ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ἐσκοτισμένην εἰκόνα τῆς ἱερᾶς ἱστορίας τῶν Ἰουδαίων. Ὅσον δὲ ἐσκοτισμένη καὶ ἀνφαίνεται αὐτῷ ἡ εἰκὼν αὕτη, πιστεύει ὁμοῦς ὅτι ἐν τῷ Διὶ, τῷ Ἀπόλλωνι καὶ τῇ Ἀθηνᾷ ἀνεγνώρισε τοὺς συγκεχυμένους χαρακτῆρας τῶν τριῶν προσώπων τῆς ἀγίας τριάδος. Ἐν τῷ τελευταίῳ ἀριθμῷ ἑνὸς τῶν κάλλιστα συντασσομένων περιοδικῶν συγγραμμάτων «Home and Foreign Review», Ῥωμανοκαθολικοῦ περιοδικοῦ, ἐμρηνίζεται ὁ γνωστὸς ἐκδότης τοῦ Εὐριπίδου F. A. Paley ὁπαδὸς τοῦ ἱεροῦ τούτου Εὐημερισμοῦ. Ὁ Ἄτλας, λέγει, εἶναι σύμβολον ἐπιμόνου ἐργασίας· μετατίθεται δὲ ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου πλησίον τῶν κήπων τῶν Ἑσπερίδων. Οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν παράδοσιν τοῦ κήπου τῆς Ἑδέμ. Τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ δράκοντος φυλασσόμενα μῆλα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὰ μῆλα, ἃ ὁ ὄφις εἶπε τῇ Εὐφ

¹⁾ Ἐν τόμ. 1, σελ. 29.

²⁾ Geographia sacra I, I: Noam esse Saturnum tam multa docent ut vix sit dubitandi locus. . . Ut Noam esse Saturnum multis argumentis constitit, sic tres Noe filios cum Saturni tribus filiis conferendos; Hamum vel Chamum esse Jovem probabunt hae rationes. . . Japhet idem qui Neptunus. Semum Plutonis nomine datuserunt in inferos. Καὶ ἐν βιβλ. 1. κεφ. 2 Jam si libet etiam ad nepotes descendere in familia Hami sive Jovis Hammonis, Pat est Apollo Pythius. Chanaan idem qui Mercurius. Quis non videt Nimrodum esse Bacchum? Bacchus enim idem qui bar-chus, i. e. Chasi filius videtur et Magog est Promatheus.

³⁾ Ἐν Ἀμπελοδάμ. 1668 σελ. 71, 73, 77, 97. Og est iste qui a Gracis dicitur Τυφῶν κτλ.

⁴⁾ Caput tertium. I. Universa propemodum Ethnicorum Theologia ex Mose, Mosive actis aut scriptis manavit. II. Velut illa Phoenicum, Tautus idem ac Moses. III. Adonis idem ac Moses. IV. Thammus Ezechielis idem ac Moses. V. Πολύωνος fuit Moses. VI. Marnas Gazensium deus idem ac Moses. Caput Quartum. VIII. Vulcanus idem ac Moses.—IX. Typhon idem ac Moses. Caput Quintum. II. Zoroastres idem ac Moses. Caput Octavum. III. Apollo idem ac Moses. IV. Pan idem ac Moses. V. Priapus idem ac Moses etc., etc. Ἐν σελ. 121. Quum demonstratum sit Græcicos Deos in ipsa Mosi persona larvata ac ascititio habitu contacta provenisse, nunc probare aggredior ex Mosi descriptionibus, verbis, doctrinis et institutis, aliquos etiam Græcorum eorundem deos, ac bonam Mythologiae ipsorum partem mansisse.

νά κόψη, ἢ ὁ ὑπὸ ἀγγέλου μὲ πυρίνην μάχιρην φυλασσόμενος κῆπος ¹⁾).

Εἰ καὶ πάντες οἱ ἐλεύθεροι προλήψεων σοφοὶ οὐδὲν τῶν τριῶν τούτων συστημάτων τῆς τῶν μύθων ἐρμηνείας ἐνόμισαν ἐπαρκῆς ἢ ἀλάνθαστον, ἐφάνη ὅμως ἀδύνατον νὰ εὑρεθῇ ἄλλη κρείττων ἐρμηνεία ἢ λύσις τοῦ προβλήματος. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ εἰ καὶ ὀλίγοι μόνον, ὡς νομίζω, ἤθελον ἀποδεχθῇ ἐν τούτων τῶν συστημάτων ἀπολύτως, καθ' ἃ πᾶσα ἡ τῶν Ἑλλήνων μυθολογία ἐπενοήθη, ὅπως διαδοθῶσι δι' αὐτῆς ἠθικὰ παραγγέλματα, ἢ φυσικαὶ καὶ μεταφυσικαὶ διδασκαλῖαι ἢ γεγονότα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, καὶ ὅμως εὑρέθησαν πολλοὶ, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ συμβιβάσωσι ταῦτα, ἀποδεχθέντες ὅτι μέρη μὲν τινὰ τῆς μυθολογίας περιέχουσι ἠθικόν, ἄλλα φυσικόν καὶ ἄλλα ἱστορικόν χαρακτῆρα. Οὐχ ἥττον ὑπάρχουσι καὶ πολλοὶ μῦθοι, οἵτινες ἀντίκεινται πρὸς πᾶσαν δοκιμὴν ἀναλύσεως εἰς τὰ ἀρχικὰ αὐτῶν στοιχεῖα. Οὕτω τὸ αἶνιγμα τῆς Σφυγγὸς τῆς μυθολογίας ἔμεινεν ἄλυτον.

Ἡ πρώτη ἀφορμὴ πρὸς νέαν ἐξέτασιν τοῦ μυθολογικοῦ προβλήματος ἐδόθη ἐκ τῶν σπουδῶν τῆς σαρσκριτικῆς φιλολογίας. Διὰ τῆς ἀνευρέσεως τῆς ἀρχαίας Ἰνδικῆς γλώσσης, τῆς σαρσκριτικῆς, ἣν ὀφείλομεν εἰς τὰς πρὸ 80 ἐτῶν γενομένης ἐργασίας τοῦ Wilkins ²⁾, Sir W. Jones, Colebrooke, καὶ διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς στενῆς συγγενείας τῆς γλώσσης ταύτης πρὸς τὰς κυριωτέρας τῆς Εὐρώπης γλώσσας, ἣν ὀφείλομεν εἰς τὰς σοφὰς ἐρεῦνας τοῦ Schlegel, Humboldt, Bopp καὶ ἄλλων, προήλθεν ἐντελής ἀνατροπὴ τῶν γενικῶν θεωριῶν περὶ τῆς παναρχαίου ἱστορίας τοῦ κόσμου. Δὲν ἔχω καιρὸν νὰ κάμω ἀκριβῆ ἐκθεσιν τῶν ἐρευνῶν τούτων, ἀλλὰ δύναμαι νὰ κηρύξω ὡς γεγονός, ὅπερ, ὡς φρονῶ, πρὸ τῆς γνωστοποιήσεως αὐτοῦ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ εἰκάσῃ, καὶ μετὰ ταύτην οὐδεὶς ν' ἀμφισβῆλλῃ, ὅτι δηλαδὴ αἱ ὑπὸ τῶν Βραχμάνων τῆς Ἰνδίας, τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ζωροάστρου καὶ τῶν ὑπηκόων τοῦ Δαρείου ἐν Περσίᾳ, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ὑπὸ τῶν κελτικῶν, γερμανικῶν καὶ σλαβικῶν φύλων λαλούμεναι γλώσσαι, ἦσαν ἰδιώματα ἐνὸς γενικοῦ ἀρχικοῦ τύπου, καὶ ὅτι αὗται ἀληθῶς εὐρίσκονται πρὸς ἀλλήλας ἐν τοιαύτῃ σχέσει, ἐν ᾗ ἡ γαλλικὴ, ἰταλική, ἰσπανικὴ καὶ πορτογαλλικὴ γλώσσα, ὡς νέαι διάλεκτοι πρὸς τὴν λατινικὴν. Διὰ τούτου κατεκτῆθη ἀληθῶς νέος κόσμος, ἢ νέος πανάρχαιος κόσμος ἀνεκτῆθη τρόπος τινὰ. Ἐντεῦθεν τὰ ὅρια τῆς καλουμένης ἀρχαίας ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος ἔπρεπε ἐκ

νέου νὰ τεθῶσι καὶ κατὰ τινὰ τρόπον νὰ ἐξηγηθῇ, πῶς πᾶσαι αἱ γλώσσαι αὗται, αἵτινες χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ χιλιάδων μιλίων καὶ ἐνιαυτῶν, ἠδυνήθησαν ἐν ἀρχῇ νὰ προέλθωσιν ἀφ' ἐνὸς κοινοῦ κέντρου.

Ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν δύναμαι νὰ ἐνδιατρίψω ³⁾. Πρέπει εὐθὺς νὰ προβῶ εἰς τὴν ἐκθεσιν τίνι τρόπῳ μετὰ τινὰ χρόνον ἐγένετο ἡ ἀνακάλυψις, ὅτι οὐ μόνον τὰ πρῶτα στοιχεῖα πᾶσιν τούτων τῶν γλωσσῶν, αἵτινες ἰνδοευρωπαϊκαὶ καλοῦνται, οὐ μόνον τὰ ἀριθμητικὰ αὐτῶν ὀνόματα καὶ ἀντωνυμίαι, προθέσεις καὶ γραμματικαὶ καταλήξεις, οὐ μόνον αἱ κυρίως οἰκιακαὶ λέξεις, ὡς πατήρ, μήτηρ, ἀδελφός, θυγάτηρ, σύζυγος, συγγενής, βοῦς, κύν, ἵππος, ταῦρος, δένδρον, κόκκος, μύλος, γῆ, οὐρανός, ὕδωρ, ἀστὴρ καὶ χίλια ἄλλα, εἰσὶν ἐντελῶς αἱ αὗται, ἀλλὰ καὶ ὅτι πᾶσα γλώσσα ἰδίως ἔχει καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα μυθολογικῆς φρασιολογίας, τὰ ὅποια δακτυλοδεικτοῦσι τὰ ἴχνη τῆς κοινῆς καταγωγῆς.

Τί δ' ἔπεται ἐντεῦθεν διὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς μυθολογίας; ἀκριβῶς ὅ,τι καὶ διὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς γλώσσης προήλθεν ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως, ὅτι τὸ σαρσκριτικόν, ἑλλήν. λατιν. γερμανοκελτικόν καὶ σλαβικόν γλωσσικόν ἰδιῶμα προήλθεν ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς. Πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ἐσυγχωρεῖτο, ἐκάστη τῶν γλωσσῶν τούτων νὰ ἐξετάζηται ἰδίᾳ, καὶ πᾶσα ἐτυμολογικὴ ἐρμηνεία, ἥτις συνεφώνει μὲ τοὺς νόμους ἐκάστης γλώσσης, ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπαρκής. Διότι ὁ Πλάτων παράγει ²⁾ τὴν λέξιν θεός ἀπὸ τοῦ θέειν, ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι θεοὶ ἦσαν ὁ ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη, οἵτινες τακτικῶς ἐκινουῦντο ἐν τῷ στερεώματι, ἢ διότι ὁ Ἡρόδοτος ³⁾ παράγει τὴν αὐτὴν λέξιν ἀπὸ τοῦ τιθέναι, ἐπειδὴ οἱ θεοὶ πάντα ἐν τάξει ἔθισαν, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι σφάλουσιν. Εὐρίσκοντες ὅμως ὅτι τὸ αὐτὸ ὄνομα θεός ἐν τῇ σαρσκριτικῇ καὶ λατινικῇ ἀπαντᾶται ὡς deus καὶ deus, δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ δεχθῶμεν τῆς ἑλλ. λέξεως ἐτυμολογίαν, μὴ συμφωνοῦσαν συγχρόνως καὶ μὲ τὰς ἀναλόγους ἐκφράσεις τῆς σαρσκριτικῆς καὶ λατινικῆς. Γερμανὸς γινώσκων τὰ γαλλικὰ μόνον, ἀκούων τὴν γαλλικὴν λέξιν feu, θὰ ἐνεθυμεῖτο τὸ γερμανικὸν feuer. Βλέποντες ὅμως ἡμεῖς ὅτι ἡ αὐτὴ λέξις ἀπαντᾶται ἐν τῇ ἰταλικῇ ὡς fuoco, ἐν τῇ ἰσπανικῇ ὡς fuego, ἐν τῇ πορτογαλλικῇ ὡς fogo, πειθόμεθα ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν λέξιν συμφωνοῦσαν καὶ πρὸς τὰς τέσσαρας ταύτας, ἣν εὐρίσκομεν ἐν τῇ λατινικῇ focus καὶ οὐχὶ ἐν τῇ γερ-

¹⁾ Home and Foreign Review N. T. σελ. 111 1864. Οἱ Ἑλλῆνες ἦσαν πιθανῶς ποιμενικὸς λαὸς τῆς ἀνατολῆς, ἐργαζόμενοι μέταλλα, ὧν χαρακτηριστικὸν ἦτο ἡ στρογγυλότης τοῦ προσώπου, ὅθεν προήλθεν ὁ μῦθος ὅτι ἦσαν μενόφθαλμοι. F. A. P. ²⁾ Wilkins Bhagavadgita 1785.

³⁾ Περὶ τούτου πρᾶγματιεύεται ὁ Μάξ Μύλλερ ἐν ἐτέρῳ μαθήματι, ἐκδοθόντι ἐν τῷ α' τόμ. τῆς συλλογῆς τούτων ἀπὸ σελ. 147 τοῦ πρωτοτύπου ἢ σελ. 118 κ. ε. τῆς γερμ. μεταφράσεως.

²⁾ Ἐν Κρατύλῳ σελ. 397 ε.

³⁾ Ἐν βιβλ. 2, 52 πρὸς καὶ Abicht σημειώσεις ἐνταῦθα.

μηνική *feuer*. Καί αὐτός δ βαθὺς Γρίμμ φαίνεται ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀπόλυτον συνδετικὴν δύναμιν, τὴν ἐν τῷ κανόνι τοῦτο ὑπάρχουσαν. Πρὶν ἢ γνωσθῇ ὅτι ἐν τῇ σανκρ. ἑλλην. λατιν. καὶ σλαβικῇ ὑπῆρχεν ἡ αὐτὴ λέξις *Name* (ταυτόσημος τῇ γοτθικῇ *namō*, γεν. *namins*), ἐσυγχορεῖτο ἡ τῆς γερμανικῆς λέξεως παραγωγή ἀπὸ γερμανικῆς ῥίζης. Οὕτω παράγει ὁ Γρίμμ (ἐν τῇ γερμ. γραμμ. 2, 30) τὸ γερμανικὸν οὐσιπτικὸν *no-men* ἀπὸ τοῦ *neh-men*, λαμβάνειν. Τοῦτο ἦτο καθ' ἑαυτὸ ἐντελὲς δεδικτα-λογημένη ἐτυμολογία. Ὅταν ὅμως ἐγνώσθη ὅτι τὸ σανσκριτικὸν *nāman* εἶναι ἴσον τῷ *gnā man*, ὅπως *no-men* ἴσον τῷ *gnomen*, καὶ ὅτι τοῦτο παράγεται ἐκ τοῦ ῥήματος *gnā*, ἑλλην. γνῶ, μετὰ τοῦτο ἡ τοῦ *namen* παραγωγή ἀπὸ τοῦ *neh-men* εἶναι ἀδύνατος· ὁρθὸν δὲ νὰ συνδεθῇ τὸ *nāman* μὲ τὸ *gnā*, ἡ ἑλληνικὴ λέξις ὄνομα μὲ τὸ γνῶ, καὶ ἡ λατινικὴ *no-men* μὲ τὸ *gno*¹). Ἐκάστη λέξις ἔχει μίαν μόνην ἐτυμολογίαν, ὅπως ἕκαστον ἐμφύχον μίαν μόνην μητέρα.

Ἀς ἐφαρμόσωμεν τὰ ἤδη ῥηθέντα ἐπὶ τῆς μυθολογικῆς φρασεολογίας τῶν Ἀρίων λαῶν. Ἄν εἴχομεν μόνον τὰ ὀνόματα καὶ τοὺς μύθους τῶν ἑλλην. θεῶν νὰ ἐξηγήσωμεν, οὐδόλως θὰ ἦτο ἀπορρίπτέα τοιαύτη ἐτυμολογία, ὥς ἡ ἀπὸ τοῦ ζῆν παραγωγή τοῦ Ζεὺς λ. χ. Εὐρίσκοντες ὅμως ὅτι ἡ λέξις Ζεὺς ἐν τῇ ἑλληνικῇ εἶναι ἡ αὐτὴ τῇ *Dyaus* ἐν τῇ σανσκρ. τῇ *Ju* τοῦ *Jupiter* καὶ τῇ *Tiu* ἐν τῇ ἀγγλ. *Tuesday*²), περὶ θύμεθα ὅτι οὐδεμία ἄλλη ἐτυμολογία ἀρκεῖ ἢ ἡ ἐξηγοῦσα συγχρόνως πάσας ταύτας. Ἐντεῦθεν ἐπεταὶ ὅτι ὅπως ἐννοήσωμεν τὰ ὀνόματα τῶν ἑλλήνων θεῶν, καὶ ὅπως εἰσδύσωμεν εἰς τὴν κυρίαν ἔννοιαν παντὸς μύθου, δὲν πρέπει νὰ περιορίσωμεν τὰ βλέμματά μας μόνον ἐντὸς τοῦ ἑλλην. ὀρίζοντος, ἀλλὰ νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὰς τῆς λατινικῆς, γερμανικῆς, σανσκριτικῆς καὶ ζεντικῆς μυθολογίας παρὰλλήλους τῶν ὀνομάτων τούτων λέξεις. Ἡ κλεῖς, ἥτις χορηγεῖ ἡμῖν τὴν σημασίαν ἑνὸς ὀνόματος, πρέπει νὰ ἀνοίγῃ καὶ τὴν τῶν λοιπῶν πάντων, ἄλλως δὲν εἶναι ἀληθὴς κλεῖς.

Ἀλλὰ κατὰ τοῦ τρόπου τούτου τοῦ συλλογίζεσθαι ἐγένοντο σφοδραὶ ἀντιρρήσεις παρὰ μεγάλων λογίων ἀνδρῶν, καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ τὴν ἑλλ. ἐτυμολογίαν ἐγκταλιπόντες ὥς ἀνωφελῆ ἄνευ τῆς βοήθειας τῆς σανσκριτικῆς διαμαρτύρονται κατὰ τοιαύτης βεβηλώσεως τοῦ ἑλλ. Πανθέου καὶ κατὰ πάσης ἀποπειρας πρὸς παραγωγὴν τῶν θεῶν καὶ μύθων τοῦ Ὀμή-

ρου καὶ Ἡσιόδου ἀπὸ τῶν δυσμέσων καὶ τερατῶδων θεῶν τῶν Βραχμάνων. Ἀλλὰ τοῦτο νομίζω ὅτι πηγάζει ἐκ παρεννοήσεως. Εἰς οὐδενὸς εὖ φρονούντος λογίου τὸν νοῦν ἐπῆλθε νὰ παρπαγάγῃ οἶαν· δῆποτε ἑλλ. λέξιν ἢ λατινικὴν ἀπὸ τῆς σανσκριτικῆς. Ἡ σανσκριτικὴ δὲν εἶναι ἡ μήτηρ τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς, ὥς ἡ λατινικὴ εἶναι μήτηρ τῆς γαλλικῆς καὶ ἰταλικῆς. Ἡ σανσκριτικὴ, ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ εἶναι ἀδελφαί, ἰδιώματα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τύπου. Ἀπασαὶ δεικνύουσιν εἰς ἀρχαιοτέραν τι· νὰ βαθμίδα, ἐφ' ἧς ἦττον διέφερον ἀπ' ἀλλήλων ἢ σήμερον. Πλέον τούτου οὐδὲν δυνάμεθα εἰπεῖν.

Ὅπερ δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ὑπὲρ τῆς σανσκριτικῆς εἶναι τοῦτο, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα ἀδελφὴ, ὅτι ἐν αὐτῇ διατηρήθησαν πολλαὶ λέξεις καὶ τύποι εἰς ἦττον μεταβεβλημένην καὶ διεφθαρμένην μορφήν ἢ ἐν τῇ ἑλλην. καὶ τῇ λατινικῇ. Ὁ ἀρχέγονος χαρακτηρ καὶ ὁ κανονικώτερος σχηματισμὸς κατέστησαν τὴν σανσκριτικὴν ἀξίαν τῆς προσοχῆς τοῦ γλωσσολόγου, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν ἐκλείσει τοὺς ὀφθαλμοὺς τούτου νὰ μὴ βλέπῃ, ὅτι ἐν τισιν ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ καὶ αὕτη ἔτι ἡ γοτθικὴ καὶ κελτικὴ διατήρησαν τινὰς ἀρχαίους χαρακτηρας καὶ τύπους, μὴ ὑπάρχοντας ἐν τῇ σανσκριτικῇ. Ἡ ἑλληνικὴ κατέχει θέσιν πρὸς τὴν σανσκριτικὴν ὁμοταγοῦς. Ἡ μόνη δὲ ὑπεροχὴ, ἐφ' ἧς ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἀξιώσεις ἡ σανσκριτικὴ εἶναι τοιαύτη, οἷα πρότερον ἡ τῆς Αὐστρίας ἐν ταῖς γερμανικαῖς πολιτείαις, ἦτοι ἡ τοῦ πρώτου ἐν ἴσοις (*primus inter pares*).

Ἰπάρχει καὶ ἄλλη τις, αἰτία δι' ἣν πᾶσα σύγκρισις τῶν ἑλληνικῶν καὶ Ἰνδικῶν θεῶν ἐφάνη τοῖς κατ' ἐξοχὴν φιλόλογοις παράλογος καὶ φευκτέα.

Εὐθύς ἐν ἀρχῇ τῆς σπουδῆς τῆς σανσκριτικῆς ἀπεπειράθη οὐχὶ μικρὸς, ἀλλ' ἐξοχος συγγραφεὺς, ὁ *Sir W. Jones* νὰ ταυτίσῃ τοὺς τοῦ Ὀμήρου θεοὺς πρὸς τοὺς τῆς μυθολογίας τῆς νεωτέρας Ἰνδίας. Ἐπραξε δὲ τοῦτο λίαν αὐθαιρέτως, καὶ διὰ τοῦτο κατέστησε δικαίως πᾶσαν ὁμοίαν σύγκρισιν ἀπίστευτον καὶ ἀδύνατον παρὰ τοῖς ὀρθοφρονούσι κριτικοῖς. Ὁ *W. Jones* δὲν εἶναι ὑπεύθυνος διὰ συγκρίσεις ὁποῖα ἡ τῆς *cupid* πρὸς *dipue* (*dīrakī*), ἀλλὰ νὰ συγκρίνῃ νέους τῆς Ἰνδίας θεοὺς, οἷον τὸν *Vishnu*, *Siva*, καὶ *Krishna*, πρὸς τοὺς τοῦ Ὀμήρου, ἦτο τὸ αὐτὸ ὥς ἂν παρέβηκε τις τὴν νεωτέραν Ἰνδικὴν γλῶσσαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν. Δέον νὰ ἀνατρέξῃ τις εἰς τὴν πρώτην καὶ ἀρχαίαν πηγὴν τῆς σανσκριτικῆς, καὶ τότε ἔσται δυνατόν νὰ παρβάλῃ αὐτὴν πρὸς τὴν ἑλλ. καὶ λατιν. οὐχὶ δὲ ἄλλως. Τὸ αὐτὸ ποιητέον καὶ ἐν τῇ μυθολογίᾳ. Δέον νὰ ἀνατρέξῃ τις ἀπὸ τὸ νεώτερον σύστημα τῆς Ἰνδικῆς μυθολογίας εἰς τὸν ἀρχαιότατον ταύτης τύπον, καὶ τότε δύναται λογικῶς νὰ ἔχῃ ἐλπίδα τινὰ, ὅτι θέλει ἀνακαλύψῃ οἰκογενειακὴν ὁ-

¹) Βλ. *Grimm* ἱστορίαν γερμ. γλώσσης, σελ. 183. Ἄλλαι ἀπὸ τοῦ *gna* παραγόμεναι λέξεις εἰσὶ *notus*, *nobilis*, *gnarus*, *ignarus*, *ignoro*, *narrare* (*gnarigare*), γνῶμων, *Kenner*. ἐγγλίστι *I Ken*, *Know*, *uncouth* κτλ.

²) Γερμανιστὶ *Dienstag* ἡμέρα τοῦ τῶν ἀρχαίων Γερμανῶν θεοῦ *Zio*, ἡ γ' τῆς ἐβδομάδος. Βλ. *Grimm* γερμ. λεξ. ἐν λ. *Dienstag*.

μειότητα τῶν ἱερῶν ὀνομάτων, ἃ τινεὶ ἐλάτρευον οἱ Ἄριοι τῆς Ἰνδίας καὶ οἱ Ἄριοι τῆς Ἑλλάδος.

Τοῦτο δὲ ἦτο ἀδύνατον ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἔγραφεν ὁ Jones, καὶ νῦν δ' ἔτι μᾶλλον ἐν μέρει εἶναι δυνατόν. Εἰ καὶ μέχρι σήμερον ἡ τῆς σανσκριτικῆς σπουδῆ ἀριθμεῖ τρεῖς γενεᾶς ἀνθρώπων, καὶ ὅμως ὑπάρχει ἔτι τὸ ἀρχαιότατον τῆς σανσκριτικῆς σύγγραμμα Rig-Veda, βιβλίον ἐσφραγισμένον μὲ ἐπτά σφραγίδας. Ἡ τοῦ Ὁδ. Μυλλέρου ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς ἐπιστημονικῆς μυθολογίας τὸ 1825 ἐκφρασθεῖσα εὐχὴ, ὅπως ἀποκτήσωμεν καταληπτὴν μετάφρασιν τοῦ Rig-Veda, δὲν ἐξεπληρώθη ἔτι ἐπιδὴ, εἰ καὶ ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις πάντες σχεδὸν οἱ ἰνδολόγοι ἐστρεψαν τὴν προσοχὴν τῶν εἰς τὴν ἑρμηνείαν καὶ ἐρευνᾶν τῆς τῶν Βεδῶν φιλολογίας, ἀπαιτεῖται ὅμως μακρὸς ἔτι χρόνος μέχρι οὗ ἐκτελεσθῇ ὁ τοῦ Μυλλέρου πόθος. ἔχει δὲ ἡ σανσκριτικὴ φιλολογία λόγον πρὸς τὴν τοῦ Veda ποίησιν, ὅν ἡ ἑλλην. πρὸς τὸν Ὀμηρον, ὅν ἡ ἑβραϊκὴ πρὸς τὴν παλαιὰν γραφὴν, ἡ μωαμεθανικὴ πρὸς τὸ κοράνιον. Ἐντεῦθεν γίνεται φανερὸν πόσον πρόωρον εἶναι νὰ ἐπιχειρήσῃ τις σύγκρισιν τῶν θεῶν τῆς Ἰνδίας πρὸς τοὺς ἄλλους οἷαςδὴποτε χώρας, πρὶν ἢ γνωρίσῃ τὸν ἀρχαιότατον τύπον τῆς Ἰνδικῆς μυθολογίας καὶ θρησκείας. Ὁ θέλων ἀκριβῆ ἐξέτασιν καὶ γνῶσιν τῆς σανσκρ. φιλολογίας πρὸ παντὸς ἄλλου ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἐκδοσιν τοῦ ἀρχαιοτάτου μνημείου τῆς Ἰνδικῆς φιλολογίας, θρησκείας καὶ γλώσσης, ἐκδοσιν τοῦ Rig-Veda. Τῶν δέκα τούτου βιβλίων ἐξεδόθησαν ἤδη (1864) ἐν πρωτοτύπῳ ὀκτὼ μετὰ διεξοδικῶν Ἰνδικῶν ὑπομνημάτων· ὑπάρχει δὲ ἐλπίς ὅτι καὶ τὰ λοιπὰ δύο θέλουσιν ἐκδοθῇ ἐντὸς τεσσάρων μέχρι πέντε ἐτῶν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ κειμένου καὶ τῶν ὑπομνημάτων τοῦ Rig-Veda, ὑπολείπεται ἔτι ἐπίπονος ἐργασία, ἡ μετάφρασις τῶν ἀρχαιοτάτων τούτων θρησκευτικῶν ὕμνων.

ὑπάρχουσιν μὲν δύο μεταφράσεις, ἡ τοῦ γάλλου M. Langlois καὶ ἡ τοῦ ἀγγλοῦ καθηγητοῦ Wilson· ἀλλ' ἡ πρώτη, εἰ καὶ μὲ εὐφυῆς γενομένη, περὶ καὶ μόνον εἰκασίας, ἡ τελευταία δὲν εἶναι πανταχοῦ πιστὴ μετάφρασις τοῦ ὑπομνήματος· τοῦ Sāyana, ὃν ἐξέδωκεν ἐγώ. Οὗτος δεικνύει πόσον κακῶς οἱ ἀρχαῖοι ὕμνοι ὑπὸ τῶν ὕστερον γραμματικῶν θεολόγων καὶ φιλοσόφων περαιοῦντο· ἀλλὰ δὲν ἀποπειράται κριτικῶς νὰ ἀνεύρῃ τὴν ἀρχικὴν ἐννοίαν τῶν ἀπλῶν τούτων καὶ παναρχαίων ὕμνων διὰ τοῦ μόνου οἰκείου καὶ καταλλήλου τρόπου, δι' οὗ εἶναι κατορθωτὸν τοῦτο· διὰ συγκρίσεως δηλονότι παντὸς χωρίου, ἐν ᾧ ὑπάρχουσιν αἱ αὐταὶ λέξεις. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἑρμηνείας εἶναι ἐπίπονος, ἀλλὰ διὰ τῶν ἡνωμένων ἐργασιῶν διαφόρων λογίων ἐγένετό τις πρόοδος καὶ ἐπιτυχία εἰς τὴν μυθολογικὴν φρασ-

λογίαν τῶν Βεδικῶν Rishis· διότι ἐγνώμεν ἤδη σαφῶς, ὅτι ὁ Veda καὶ τὸ ἐν αὐτῷ πανάρχαιον καὶ λίαν σαφὲς θρησκευτικὸν σύστημα θέλει καταλάβει ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς μυθολογίας τὴν αὐτὴν θέσιν, ἣν ἡ σανσκριτικὴ, ἡ ἀρχαιοτάτη καὶ σαφειστάτη τῶν ἀρίων διαλέκτων, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῶν γλωσσῶν. Ἐν τοῖς ὕμνοις τοῦ Rig-Veda ἔχοντες τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τῆς ἀληθοῦς καὶ γνησίας θεολογίας τῶν ἀρίων φυλῶν, δυνάμεθα νὰ ῥίψωμεν ἐν βλέμμα ὀπισθεν τῆς σκηνῆς ἐπὶ τῶν δυνάμεων ἐκείνων, αἵτινες ἐπενεργούσιν ὕστερον, ὅπως παραγάγῃσι τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο ἀποτέλεσμα ἐν τῷ δράματι τοῦ κόσμου τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. Ἐν Veda ἐκφέρει ἡ Σφύγξ λέξεις τινὰς ἔτι, ὅπως δείξῃ τὸ ἴδιον αὐτῆς μυστήριον, καὶ διδάσκει ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ἡ ἀπὸ κοινοῦ σύμπραξις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ γλώσσης παρήγαγε φυσικῶς καὶ ἀναποφεύκτως τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο σύμπλεγμα τῶν παναρχαίων μύθων, ὅπερ ἔμεινε πρόβλημα εἰς πάντας τοὺς σοφοὺς ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ξενοφάνους μέχρις ἡμῶν.

Θέλω ἀποπειραθῆ νὰ ἐκφρασθῶ σφρέστερον. Ἐν τῇ συγκριτικῇ μυθολογίᾳ θέλομεν κάμει μεγάλας προόδους, εἴαν ἐπιτύχωμεν ν' ἀνεύρωμεν τὴν πρώτην ἐννοίαν τῶν ὀνομάτων τῶν θεῶν. Ἄν ἐγνωρίζομεν τί τὰ ὀνόματα Ἀθηνᾶ, Ἥρα, Ἀπόλλων ἐν τῇ ἑλληνικῇ δηλοῦσιν, ἠθέλομεν ἔχει στερεὸν ἔδραμον, ἀφ' οὗ ἡ δυνάμεθ νὰ προβῶμεν καὶ ἀσφαλέστερον νὰ ζητήσωμεν τὴν ὕστερον ἀνάπτυξιν τῶν ὀνομάτων τούτων. Γινώσκοντες λόγου χάριν ὅτι Σελήνη ἐν τῇ ἑλληνικῇ δηλοῖ τὸν νυκτερινὸν ἥλιον, νοοῦμεν εὐθὺς τοὺς μύθους καθ' οὓς λέγεται τοῦ ἡλίου ἀδελφὴ· ἐπειδὴ ἥλιος, ὁ τῆς ἡμέρας φωστήρ, εἶναι ἀδελφὸς τῆς Ἥρας, διότι ἡὼς εἶναι τὸ τῆς πρώτης φῶς ἢ τὸ λυκαυγές· καὶ ἂν ἄλλος ποιητὴς λέγῃ αὐτὴν ἀδελφὴν τῆς Εὐρυφάεσσης, οὐδόλως συγχύζει ἡμᾶς τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ λέξις εὐρυφάεσσα, εἶναι ἄλλο ὄνομα ἢ ἐπίθετον τῆς Ἥρας. Ὅταν εἰκονίζεται δικέραιος, σημαίνονται διὰ τούτου τὰ δύο κέρατα τῆς μὴ πλήρους Σελήνης· καὶ ὅταν λέγεται ὅτι ἐγένετο ἀπὸ τοῦ Διὸς μήτηρ τῆς Ἑρσης, νοοῦμεν ὅτι Ἑρση εἶναι ἡ δρόσος, καὶ ὅτι ὁ Ἕλλην καλῶν τὴν Ἑρσην θυγατέρα τῆς Σελήνης καὶ τοῦ Διὸς, οὐδὲν ἄλλο ἐδήλου διὰ τούτου ἢ ὕπερ ἡμεῖς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ, τῇ μάλλον ἀποβλεπούσῃ εἰς τὰ γινόμενα γλώσση, λέγομεν, ὅτι μετὰ σεληνοφώτιστον νύκτα πίπτει δρόσος.

Ἀλλὰ μέγα κέρδος εἶναι ὅτι ἐν Veda πολλὰ θεῶν ὀνόματά εἰσιν ἔτι καταληπτὰ, καὶ πραγματικῶς εἰσιν ἐν χρήσει οὐ μόνον ὡς κύρια ὀνόματα, ἀλλὰ καὶ ὡς οὐσιαστικά. Agni, εἰς τῶν μεγίστων θεῶν, προδήλως σημαίνει πῦρ, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ σημασίᾳ ἀπαντᾶται, εἶναι δὲ ἡ αὐτὴ λέξις ἢ τῆς λατινικῆς ignis. Ἐντεῦθεν δυνάμεθα πάντα τὰ λοιπὰ αὐτοῦ

ὀνόματα καὶ τὸ παρὶ αὐτοῦ λεγόμενον ἢ εἰς αὐτὸν κλητοροῦμενον νὰ ἐρμηνεύσωμεν ὡς ἀναφερόμενον ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸ πῦρ. Vāyu ἢ Vāta σημαίνει προδήλως ἄνεμον, Marut ἀνεμοστρόβιλον, θύελλαν. Parjanya ὕετον, Savitar ἥλιον, Ushas, ὡς καὶ τὰ συνώνυμα τούτου Urvast, Ahanā Saranyū δηλοῦν λυκαυγές. Prithivī γῆν, Dyāvāprithivī οὐρανὸν καὶ γῆν. Ἄλλα θεῶν ὀνόματα ἐν Veda, ἅπερ δὲν ἀπαντῶνται ὡς εὐσιαστικά, εὐκόλως ἐννοοῦνται, ἐπειδὴ ἀπαντῶνται ὡς συνώνυμα καταληπτῶν ὀνομάτων, οἷον uvasi ἀντὶ ushas, ἢ ἐπειδὴ σαφηνίζονται ἐξ ἄλλων γλωσσῶν Varuna π. χ. εἶναι προδήλως τὸ αὐτὸ ὄνομα τῆς ἑλληνικῆς Οὐρανός, ὅπερ ἀρχῆθεν ἐσήμαινε τὸ στερέωμα, ὅ,τι καὶ νῦν παρ' Ἑλλήσι.

Τὸ δεύτερον κέρδος, ὅπερ παρέχει ἡμῖν ὁ Veda, εἶναι τοῦτο, ὅτι ἐν τοῖς πολλοῖς αὐτοῦ ὕμνοις καθορῶμεν τὴν βαθμιαίαν αὐξήσιν τοῦ πλήθους τῶν θεῶν, τὴν κατὰ μικρὸν μετάθεσιν τῶν προσηγορικῶν εἰς κύρια ὀνόματα, τὴν πρώτην ἀπόπειραν προσωποποίησης. Τὸ βεδικὸν πάνθεον συνέχεται διὰ χαλαρωτάτου δεσμοῦ οἰκογενειακῆς συγγενείας. Οὐδὲ ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς ὕμνοις αὐτοῦ ἐτι ἀναμφίλεκτον ὑπεροχὴν, ὡς τὴν τοῦ Διὸς ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς θεοῖς. Πᾶς θεὸς ἐκλαμβάνεται ἐν τῷ χρόνῳ, καθ' ὃν ἐξυμνοῦσιν ἢ ἐπικαλοῦνται αὐτὸν οἱ ἐν Veda ποιηταὶ ὡς ὑπατος ἢ τοῦλάχιστον οὐδενὸς ὑποδεέστερος. Καὶ τὸ αἶσθημα, καθ' ὃ οἱ ποικίλοι θεοὶ εἰσι διάφορα μόνον ὀνόματα, διάφοροι ἀντιλήψεις τοῦ ἀκαταλήπτου ἐκείνου ὄντος, ὅπερ οὐδεὶς συλλογισμὸς καταλαμβάνει, οὐδεμία γλῶσσα νὰ ἐκφράξῃ δύναται, δὲν ἐξηλείφθη ἐντελῶς ἐν τῇ διανοίᾳ βαθυσόφων τινῶν Rishis.

K.

ΠΕΡΙ ΒΟΡΕΙΟΥ ΣΕΛΑΟΣ.

Πολλὰς ὥρας, ἐνίοτε μάλιστα μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ βορείου σέλαος, παρατηροῦνται ἥτακτοι κινήσεις τῆς μαγνητικῆς βελόνης. Ἡ πρὸς ἀνατολὰς παρατροπὴ ἢ ἀπόκλισις αὐτῆς αὐξάνει ἐπαισθητῶς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον. Βαθμηδὸν δὲ ὁ ἀὴρ πρὸς ἄρκτον ἀμαυροῦται εἰς τὸν ὀρίζοντα, καὶ φαίνεται ἀνυψούμενον καταπέτασμα ἰσθμῶν νεφελῶν, οὕτως ἀραιὸν, ὥστε διαφαίνονται οἱ ἀστέρες. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἀνώτατον αὐτοῦ μέρος σελαγίζει ἐλαφρῶς, ἔπειτα δὲ τὸ σέλας τοῦτο γίνεται κανονικώτερον, καὶ σχηματίζει τόξον κιτρινόχρουν, ἔχον τὴν μὲν κοιλότητα ἐστραμμένην πρὸς τὴν γῆν, τὴν δὲ κορυφὴν κειμένην ἐν τῷ μαγνητικῷ μεσημβρινῷ ¹⁾).

Τὸ τόξον ἀνέρχεται τότε βραδέως εἰς τὸν οὐρα-

νὸν, καὶ γίνεται βαθμηδὸν φωτεινότερον. Διαγράφονται δ' ἐκ' αὐτοῦ στῆλαι μελαναί, καὶ καθ' ὅλον τὸ μήκος αὐτοῦ ἐκδηλοῦται εἶδος τι ἐραθισμοῦ. Μετ' ὀλίγον δὲ σχηματίζονται ἀκτῖνες ποικίλου μήκους καὶ λάμψεως, ἐκπεμπόμεναι εἰς τὸν οὐρανὸν ὡς βαιέται. Τὸ δὲ χυνόμενον φῶς, περιλαμπές κατὰ διαλείμματα, ἄλλοτε μὲν εἶναι ἐρυθροῦν ὡς ἡ πορφύρα, ἄλλοτε δὲ πράσινον ὡς ὁ σμέραγδος. Συχνότερον δ' ἐπικρατεῖ λαμπρὸν κίτρινον χρῶμα.

Κατὰ τὴν ἀνοδὸν αὐτῶν αἱ ἀκτῖνες αὗται ὑπερβαίνουσι τὸ Zenith, καὶ φαίνονται συμπίπτουσαι εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ, τὸ μαγνητικὸν Zenith, ὅπερ δεικνύεται διὰ τῆς παρεκτάσεως τῆς ἀκωλύτως κρεμυμένης μαγνητικῆς βελόνης.

Ὁ κ. Bravais, ἵνα παρστήσῃ τὰς αἰφνιδίως μεταβολὰς τοῦ φωτὸς τῶν ἀκτίνων, λέγει ὅτι αὗται ἀκοντίζονται (dardent). Πρὸς στιγμὴν δὲ τοσοῦτον πολλαπλασιάζονται, ὥστε κατακλύζουσιν ὅλον τὸν οὐρανὸν, συναποτελοῦσαι μέγιστον πυρώδη θόλον, κινούμενον ὡς κύματα θαλάσσης. Ὁ κάλαμος τότε ἀδυνατεῖ νὰ περιγράψῃ τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ θεάματος.

Εὐθὺς μετὰ τὰς πρώτας λάμψεις τοῦ σέλαος ἡ μαγνητικὴ βελὼν ὑφίσταται ζωηρὰς δονήσεις. Αὗται δ' αὐξάνουσι ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῶν ἀκτίνων· ἐκάστη δὲ τούτων ἀποσπώμενη ἐκ τοῦ τόξου προξενεῖ τρόπον τινὰ παλμούς εἰς τὴν πυξίδα. Καὶ τότε οἱ νηυτικοὶ λέγουσιν περὶ αὐτῆς ὅτι ξεστραλλαίνεται (affoler). Ἐπειτα δὲ διαλείμματα ἡσυχίας, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον συχνά, προμηνύουν τὴν ἐλαττωμένην φάσιν τοῦ σέλαος. Ἐξέδικιώθη δὲ ὅτι τότε ἡ ἀπόκλισις τῆς πυξίδος γίνεται κατὰ τρόπον ἀντίθετον ἢ ἐν ἀρχῇ.

Ἰδοὺ πῶς ὁ κ. Lottin, ἐπιτετραμμένος μετὰ τοῦ κ. Bravais ἐπιστημονικὴν ἀποστολὴν εἰς Ἰσλανδίαν, περιγράφει περίεργόν τινα κυματώδη κίνησιν τῶν ἀκτίνων παρατηρουμένων μετὰ προσοχῆς. «Ἐνῷ τὸ τόξον ἀναβαίνει εἰς τὸ Zenith, ἡ λάμψις ἐκάστης ἀκτίνος ἐπιτείνεται διαδοχικῶς ἀπὸ ποδὸς εἰς πόδα. Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ φωτεινοῦ ρεύματος ἐξακολουθεῖ νὰ φαίνεται πολλάκις, καὶ μᾶλλον ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, ἢ τὰν ἀπάλιν. Ἐνίοτε δὲ, ἀλλὰ σπανίως, κινήσεις παλινδρομικῆς συμβαίνει ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτην, καὶ ἀφοῦ ἡ λάμψις αὕτη διατρέξῃ ἀλλήλοδιαδόχως ὅλας τὰς ἀκτῖνας ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, λαμβάνει τότε ἀντίθετον διεύθυνσιν, καὶ ἐπ' ἀνέρχεται εἰς τὴν ἀφετηρίαν τῆς, χωρὶς νὰ δύναται τις νὰ εἴπῃ ἂν αἱ ἀκτῖνες ὑφίστανται τότε κινήσιν μεταβατικὴν, σχεδὸν ὀριζόντειον, ἢ ἂν ἡ ζωηρότερὰ αὕτη λάμψις μεταφέρεται ἀπὸ τῆς μιᾶς ἀκτίνος εἰς τὴν ἄλλην προβάδην, χωρὶς αὗται νὰ μετατόπιζονται. Ἀλλὰ θὰ εἴδωμεν κατωτέρω, ὅτι τὸ φαινόμε-

¹⁾ Οὕτω καλεῖται τὸ διερχόμενον τὸ κέντρον τῆς γῆς καὶ τὴν μαγνητικὴν βελὼν ἐπίπεδον.